

SÖZÜ

Adnan Binyazar

İN ON

Sözün Onuru

URU

2. BASKI

♥ can
çağdaş

ADNAN BİNYAZAR

SÖZÜN
ONURU

Can aędaş

Sözün Onuru, Adnan Binyazar

© 2018, Can Sanat Yayınları A.Ş.

Tüm hakları saklıdır. Tanıtım için yapılacak kısa alıntılar dışında yayıncının yazılı izni olmaksızın hiçbir yolla çoğaltılamaz

1. basım: 2018

2. basım: Ocak 2024, İstanbul

Bu kitabın 2. baskısı 1 000 adet yapılmıştır.

Dizi editörü: Mustafa Çevikdoęan

Editör: Faruk Duman

Düzeltili: Aylin Samancı Elmasdaę, Burçak Başıınar

Mizanpaj: Bahar Kuru Yerek

Kapak tasarımı: Utku Lomlu / Lom Creative (www.lom.com.tr)

Baskı ve cilt: Vizyon Basımevi Kağıtçılık Matbaacılık ve Yayıncılık San. Tic. Ltd. Şti.

Beylikdüzü O.S.B Mah. Orkide Cad. No: 1/Z Beylikdüzü-İstanbul

Sertifika No: 52098

ISBN 978-975-07-3700-8

CAN SANAT YAYINLARI

YAPIM VE DAĞITIM TİCARET VE SANAYİ A.Ş.

Maslak Mah. Eski Büyükdere Cad. İz Plaza Giz, No: 9/25 Sarıyer/İstanbul

Telefon: (0212) 252 56 75 / 252 59 88 / 252 59 89 Faks: (0212) 252 72 33

canyayinlari.com

yayinevi@canyayinlari.com

Sertifika No: 43514

ADNAN BİNYAZAR

SÖZÜN
ONURU

DENEME

♥can

Adnan Binyazar'ın Can Yayınları'ndaki diğler kitapları:

Masalını Yitiren Dev, 2000

Halk Anlatıları, 2003

Ölümün Gölgesi Yok, 2004

Şairin Kedisi, 2005

Duyguların Anakarası, 2006

Edebiyatın Dar Yolu, 2008

Şah Mehmet, 2009

Toplum ve Edebiyat, 2010

Bozkır Aydınlığında Aşk, 2011

Kızıl Saçlı Kontes, 2014

Ağıt Toplumu, 2015

Ozanlar, Yazarlar, Kitaplar, 2017

ADNAN BİNYAZAR, 1934'te Diyarbakır'da doğdu. Dicle Köy Enstitüsü ve Ankara Gazi Eğitim Enstitüsü Edebiyat Bölümü'nde okudu. Türk Tarih ve Türk Dili kurumlarında görevler üstlendi. Kültür Bakanlığı'nda daire başkanlığında bulundu. *Ulusal Kültür* ve *Çeviri* dergilerinin sorumlu yönetmenliğini yaptı. Berlin Eğitim Senatosu'nca hazırlatılan Türkçe kitaplarının yazımında görev aldı. Binyazar, edebiyat üzerine denemeleri, roman ve öyküleriyle çağdaş edebiyatımızın gelişmesine ve evrensel değerlere katkıda bulunan yazarlarımızdandır. *Toplum ve Edebiyat, Kültür ve Eğitim Sorunları, Ağıt Tolumu, Ozanlar Yazarlar Kitapları, Ayna, Edebiyatın Dar Yolu, Duyguların Anakarası, Ardında Leke Bırakmamalı Sevgi, Aklın İç Kalesi* adlı deneme kitaplarında, ancak ulusal kültürünü geliştiren toplumların evrensel bir dünyada varlık gösterebileceğini savundu. Romanları *Masalını Yitiren Dev, Ölümün Gölgesi Yok*; öyküleri *Şairin Kedisi, Şah Mahmet, Bozkır Aydınlığında Aşk, Kızıl Saçlı Kontes* adlarıyla yayımlandı. Gençlere yönelik romanları, anlatıları, incelemeleri de var: *Günüşiğine Yolculuk: 1. Kaçış / 2. Varış / 3. Okul Yılları; Dede Korkut, Âşık Veysel, Atatürk Anlatıyor, Halk Anlatıları, Elif ile Mahmut, On Beş Türk Masalı, Kerem ile Aslı*. "Tohum" adlı öyküsüyle Öğretmenler Bankası Öykü Ödülü'nü (1965), *Ölümün Gölgesi Yok* ile 2005 Orhan Kemal Roman Armağanı'nı, 2011 Ebubekir Hazım Tepeyran Roman Ödülü'nü, *Toplum ve Edebiyat* ile 2010 Sedat Simavi Edebiyat Ödülü'nü, Dil Derneği Beşir Göğüş Türk Dili Geliştirme Ödülü'nü aldı; 2012 Uluslararası Ankara Öykü Günleri Onur Ödülü'ne, 2016 Cumhuriyet Halk Partisi Bilim ve Sanat Ödülü'ne değer bulundu.

İçindekiler

Sunu: Denemenin Düşünsel Boyutu13

DÜŞÜN

Sözün Onuru21

Sözün Gücü27

Bilinçlenme Çağı..... 30

Kültürel Varlık Olarak İnsan.....33

Doğa Yasasıdır Değişim43

Sanatsal Çölleşme46

Yasağı Delmek.....49

Akıp Giden Zaman...57

Eğitimde Ortam-Etkileşim 64

İnsan-Kent İlişkisi67

SANAT/EDEBİYAT

Ayrıntılar79

La Mancha'lı Yaratıcı Asilzade Don Quijote 86

Şiirsellik 96

Şiirle Anlık Buluşmalar..... 99

Zen ve İncir Ağacı105

“76. Sone”109

Sanat Özgürleştirir.....	117
Dilin Çağdaş Gömüsü.....	123
Dilin Yurdu	125
Dergiler	128
<i>Cumhuriyet</i> 'in İlhan Abisi.....	131
Yaşadığını Yazmak	137

ÖYKÜ ÜZERİNE

Borges'i Emin Özdemir'le Okumak.....	145
Öykü Yazmak.....	156
Öykücünün İçsesi.....	162
Öykü Yazacaklara Anımsatmalar.....	166
Yaratıcı Betimleme.....	172
Öyküye Eleştirel Bakış.....	179
Yarışan Öyküler	186
Bedenin Çılgılığı	193
Bir Öykünün Yaratılış Süreci	201
Yansılama.....	207
Mo Yan'ın Önsözü.....	214
Çağrışımlar Sağanağı	220
Anlam Biçimlemeleri	225
Söylemin Artalanı	232
Öyküde Düşünsel Artalan	238

İZLENİMLER

Sofra Kültürüm	251
Hayatımın Trenleri	260
Kültür Anamın Sütü Bol Memesi	275
Saray Kapısı'ndan Hançepek'e... ..	280
12 Mart Günü	290
Eş Ağıdı.....	293

Özgecan'ın Parmakları	300
Altın Kolyeli Kız	315
<i>Romeo ve Juliet</i>	326

SUNU DENEMENİN DÜŞÜNSEL BOYUTU

Deneme, sözlüklerde, “herhangi bir konuda, kesin bir sonuca varma çabası gütmeksizin, yazarın kendi kişisel düşüncelerini, görüşlerini, genellikle bir söyleşme havası içinde işlediği bir düzyazı türü” diye tanımlanır. Bu tanım, okuyanda, denemenin başıboş bir yazın türü olduğu izlenimi uyandırıyor. Buna göre herkes deneme yazabilir. Ama her yazılan “deneme” olur mu, okuma ilgisi yaratır mı, sorun burada.

Denemenin, “herhangi bir konuda”, “söyleşme havası” içinde yazıldığı söyleniyor. Düşünsel yönü ölçüt alındığında bunun hiç de böyle olmadığı görülür. Örneğin şiir, öykü, roman gibi türler de herhangi bir konuda yazılmıyor mu, yerine göre bu türlerde de hem de daha geniş ölçüde “söyleşme havası” üslubunda yazılmıyor mu? Kaldı ki, İlkçağ felsefe metinlerinin çoğu söylem yönünden deneme türündedir. Belki yalnızca diyaloglarda söyleşme havasından söz edilebilir. Onlar da düşünsel kavramlarının açıklandığı bir karşılıklı konuşma sayılabilir. Deneme türünün geniş bir düşünsel ortamın ürünü olduğu, yalın bir söylemle yazıldığı, kitabına *Denemeler*¹ adını ilk veren Montaigne’in, öbür Aydınlanma çağı yazarlarının üslubundan belli değil midir?

Montaigne türü düşünsel deneme ölçü alındığında, tanıtım da yer alan “kesin bir sonuca varma çabası gütmeksizin” cümleciği de denemenin içeriğiyle bağdaşmadığı görülecektir. Hangi roman ya da öykü tam bitmiş, hangi şiirle kesin bir sonuca va-

1. Fransızca *essai*, İngilizce *essay*. Kitabına *Denemeler (Essais 1580)* adını vererek bu terimi ilk kullanan Montaigne’dir.

rılmış, hangi resim tamamlanmış, hangi ses notalarda tam anlamını bulmuş? Bilimsel konularda bile, “Buraya kadar, bundan sonrası yok,” denilmiş midir? Bilim, bir yerde donup kalmaz, varabildiği noktada yeni hedefler yaratır. Bertrand Russell, “Bilimde gerçek yalnızca bir ‘an’dır,” diyerek bunu doğruluyor.

Denemede yalnızca kişisel düşünceler, görüşler de işlenmez. Tam tersine, deneme yazarının, kişisellik bir yana, evrensel düşüncelerin ardında olduğu da bir gerçektir. Şu da var; şiir, öykü, roman türleri, içerdiği mesajın algılamasını okura bırakırken, mesajını okurun yorumuna bırakır. Oysa yüzlerce sayfalık bir romanın kavratamadığı bir düşünsel bir görüş, üç-beş sayfalık bir denemenin tek cümlesinde yoğunlaşmış olabilir.

Düşünsel yoğunluğu olan denemenin, bizim toplumumuzda öbür türlere göre daha az okunmasının çok belirgin başka nedenleri de var. Bilgileri belli kalıplara sokma, insandaki yeniliklere açılım duygusunu, düşünsel oluşumu, duyarlık algılamasını köreltiyor. Oysa bizde kafayı kalıp bilgilerle doldurmak daha eğitim aşamasında başlıyor. Özellikle düşünsel metinlerde test uygulamaları ise, insanı robotlaştırıyor. Öte yandan, bilgi alanları dinsel kültürün güdümüne sokma, hemen her düzeyde, insanın bir konuyu çözümleyip yorumlama, eleştirel aklın en etkili yolu olan sorup sorgulama yetisini geliştirecek yerde donduruyor.

Bu uygulamaların dibinde kuşkusuz devletin siyasal hesapları yatıyor. Çünkü aklını özgür iradesiyle kullanma, olagelenleri kavrayıp yorumlama gücünden yoksun kitleleri güdüm altına alıp eylemsizleştirmek daha kolaydır. O kesimlerin, yaşadıkları aile ortamında güdüme yatkın yetiştirilmiş olmaları da çözümü daha bir sorun.

Yönetim gerici iktidarların eline geçer geçmez, liselerden felsefe ve mantık derslerini kaldırmaları eğitim tarihimizin en kara lekesidir. Onunla da yetinmediler, boşluğa dinsel içerikli konuları yerleştirerek düşünsel gelişimin yolunu tıkadılar. O nedenle ülkemizde okuma oranı böylesine düşük, kültürel ve sanatsal etkinliklere katılımı sıfır noktasında!

Ender de rastlansa, kitap okuma alışkanlığı edinenler, tiyatro-opera-resim-yontu-bale gibi güzel sanat alanlarına açılım gösterenler, yetişimlerini eve kitap sokan anaya babaya, sınıfa elinde kitapla giren öğretmene, donanımlı kitaplıklara, basın dünyasının nitelikli gazetelerine, dergilerine borçludur.

İşin acı yanı, Atatürk'ün deyimiyle, "fikri hür, vicdanı hür, irfanı hür nesiller" yetiştirerek çağdaş düşünceyi yüceltmesi gereken öğretmenlerin arasından, ne yazık ki, günümüzün karmaşık ortamında inanç ve itikadını öğrenciye dayatan mollalar çıkıyor. Atatürkçü çağdaş gelişimi köstekleyen bu kafadaki öğretmenler, bilgiyi içinden oyan virüs ne ise onlar da odur!

Bu görünüm bile, denemenin özellikle toplumumuzda nasıl bir işlevi olduğunu yansıtmaya yetiyor. Çünkü deneme, içeriğiyle bu çarpıklıkların önünü alan, kişiye kendi iradesiyle düşünmenin yollarını açan; yazarla okur arasında sanal bir etkileşim yaratan, düşünselliği önde tutan yazınsal bir türdür.

Deneme konuları güncelliğinden bir şey yitirmez. Denemede düşünce devingenliği vardır; konular geçmişle gelecek arasında gider gelir. Ahmet Cemal'in bir denemesinde bu sürecin nasıl geliştiğine tanık oluyoruz:

Sabahattin Eyuboğlu, "Köy Enstitüleri'ni Kuran Düşünce" başlıklı bir denemesinde "Halka dayanan, halka güvenen bir yeni devletin yapacağı ilk iş, halkın yaşadığı her yerde ve en çok da köylerde bir tek sözcüsünü olsun bulundurmak, barındırmak, desteklemektir. Köy Enstitüleri bu sözcüyü memleket ölçüsünde yetiştirmek amacıyla kuruldu," diyor. Tanıyı koyan Eyuboğlu görüşlerine şunu da ekliyor: "Yoksa köyün gerçekleri üstüne bağdaş kurmuş olan imam yeni Türkiye'nin soluğunu bir üfürükle kesebilirdi."¹

Ahmet Cemal olayı o günden bugüne getirerek tanısını koyuyor:

Bugün ülkemizde ortaöğretim üzerinde kurulmasına çalışılan –ve ne yazık ki artık geniş ölçüde kurulmuş olan– imam hatip okulları hegemonyası, aslında 1937'de hazırlıklarına başlanan ve 1940 yılında yasa ile yürürlüğe konan "Köy Enstitüleri" başlıklı kültür ve eğitim devriminin bütün izlerini silme, özünü de tümüyle unutturma amacına yönelik gerçek bir karşıdevrimdir...²

1. Ahmet Cemal, "Bir Devrim Öyküsü (1)", *Cumhuriyet*, 15.09.2014.

2. Age.

Bu alıntı, en az elli yıl önce, geçmişte köyün gerçekleri üstüne bağdaş kuran imamın, “soluğunu bir üfürükle kesme” bir yana, ülkenin üzerine, karanlık örtüsünü serdiğini kanıtıyor. Bu örnek, deneme yazarının, olagecekleri çok önceden sezdiğini gösteriyor. Denemeci elbette kâhin değildir. Onu sezgili kılan, derinliğine okumaları, gözlem gücü, söylem becerisidir.

Konusu genellikle yaratıcı aklın özgür yolunu etkili bir söylemle arayan deneme, içerik yönünden de, düşünceleri, duyguları gölgeleyen her türlü yasağı delip bilgiyle, gözlemsel ayrıntılarla, gerçek kanıtlarla, okuyanı sormaya-sorgulamaya-yorum yapmaya yönelir.

Denemenin beslenme alanı bilgidir, bilginin insan yaşamındaki yeridir.

Bacon, “Bilgi, insanın en büyük gücüdür,” diyor. Bilginin nasıl bir güç, insanın içinde nasıl bir iç kale oluşturduğunu yine Ahmet Cemal’in yorumuyla, Stefan Zweig’in Montaigne’e yönelik değerlendirmesinden öğreniyoruz:

Zweig’in anlatımıyla Montaigne, denemelerinde dış dünyanın gelgitlerinin ortasında kendine hep bir tür “iç kale” inşa etme ve bu kaleyi dış dünya karşısında ne pahasına olursa olsun, ayakta tutabilme çabasıyla belirginleşen bir kişiliktir. Montaigne’e göre böyle bir iç kale inşa edemediğinde birey, dış dünyadaki dalgalanmalar karşısında neredeyse savunmasız kalır; bu savunmasız kalma durumunun en büyük sakıncası, bireyin dış dünyada olup bitenleri aklın süzgecinden geçirmesinin engellenebilmesidir. Bu engel, bireyin bir kaos ortamında kendi yönünü saptayamadan dış olayların akışıyla rastgele sürüklenmesine neden olur. Oysa kendine bir “iç kale” inşa etmeyi başarabilmiş olan birey, en büyük kaosların anaförundayken bile kale kapılarını kapatıp içeri çekilebilir ve olup bitenlere bir de dışarıdan bakarak kendi duruşunu şekillendirebilir.¹

Bu, denemede görüldüğü gibi, “bilgi”, yerinde çakılıp kalmıyor, yorumlanıp hayattaki yerine yerleştiriliyor. Düşünce

1. “Erasmus’un Yalnızlığı...”, *Cumhuriyet*, 15.02.2013.

devingendir, insandaki değişime göre, çağdan çağa alanını genişletir. Böylece İlkçağ felsefesinde, Ortaçaę'ın ardından gelen Aydınlanma çağında, Yeniçaęlarda, yaşadığımız günlerde olduğu gibi, nice düşünürlerle insan varlığının bir boşluğu daha doldurulmuştur.

Stefan Zweig, Montaigne'in dört yüzyıl önce söylediği bir sözün izini sürüp, yaşadığı çağın insanına¹ duyuruyor. Başka bir yazar, Ahmet Cemal çıkıyor, onu mantığının süzgecinden geçirerek yaşanan günlerin karmaşasını çözümleyip yargılıyor.

Bu da, denemenin işlevinin, yalnızca kişisel düşüncelerin, görüşlerin bildirilmesinden çok, bir düşünce toplumu yaratma kaynağı olduğunu gösteriyor.

Seneca yirmi beş yüzyıl önce, sormakla kalmıyor, eytişimsel bir mantıkla sorduğunun yanıtını da veriyor:

“İyi nedir? Bilgidir. Kötülük nedir? Bilgisizlik. Filozofla sanatçı yerine göre, kimi bilgileri fırlatıp atar, kimilerini seçer alır. Attıklarından korkmaz, seçtiklerine hayran olup kalmaz; yeter ki ulu, yenilmez bir ruhu olsun; senin yenilmene, ezilmene karşıyım, desin.”²

İnsan kendini bilgiyle, sanatla donattığı oranda insandır! Denemenin bir işlevi de, insanı düşünsel bir ortamda buluşturmadır. Denemede tek kişinin, düşündüğünü dile getirdiği sanılır. Oysa gerçek deneme, Seneca'nın değindiği gibi, içeriğiyle, bireyin duyarlıklarını, yaratıcı gücünü, söylem becerisini birbiriyle kaynaştırarak, bilgiyi yüceltir, kötülüğü yerer, bilinçli bireylerden, erdemli bir düşünce toplumu yaratır.

Akıl-beğeni-söylem... Denemeyi besleyen en etkili kaynaklar; o kaynaklar arasında yaratılan etkileşim...

Dıştan bakıldığında deneme, şiir yazmak gibi, herkese açık bir yazınsal alandır. Ne var ki, şair gibi, seçkin denemeci de azdır. Dünya yazınına şöyle bir bakalım, Montaigne, Bacon gibi kaç denemeci sayabiliriz? Gerçekte öyküde, romanda, resimde, müzikte de öyle değil mi?

Deneme yazarı, göze ayrı bir görme, beyne farklı bir algılama duyarlığı kazandırıyor. Montaigne'i, Erasmus'u Balzac'ı

1. Eleştiri yazılarımı bir araya getirdiğim kitabıma *Akılın İç Kalesi* adını verdim.

2. “Körleşmenin Dayanılmaz Aymazlığı”, *Cumhuriyet*, 04.03.2013.

bir de Stefan Zweig'in; Dostoyevski'yi André Gide'in yorumuyla okuyalım; onların dünyasını daha yoğun yaşarız. Bu arada, yoğun söylem yaratımı yönünden şiirle deneme arasında bir yakınlık olduğunu da anımsatmadan geçmeyeyim. Şiirin, duyguları gök katlarında dolaşarak aradığı gibi; deneme de, düşünce arayışına yeraltı katmanlarını iğne uçlu kazmalarla eşeleyerek koyulur.

Deneme, ender bitkilerin en iyi yetiştiği bilgi tarlasıdır; denemeci de, hangi tohumun hangi tarlada boy vereceğini en iyi bilendir. Bu uyuşumu iyi kuramadı mı, ürün mevsiminde onu tarla yerine kıraç topraklar karşılar.

Aklı güzellikte, güzelliği akılda arayan bir türdür deneme. İlkçağ filozoflarından bu yana deneme türü, akıl yürütenlerin beyin emekleriyle bugünlere geldi. Aydınlanma çağı düşünürleri bilimin temelini akılla attılar. Öyle olmasaydı, o altın çağ, yirmi birinci yüzyılda bile aramızda olan Montaigne gibi bir devî yetiştirebilir miydi?

Romanda *Don Quijote* ne ise, Montaigne'in *Denemeler*'i de odur. İnsanın ilk düşünce ürünü "söz"dür. Onlar, çağlarında Aydınlanmacı aklı, derin düşünceyi halklarının diliyle besleyerek sözün onurunu yücelttiler.

Kitapta yer alan denemelerime *Sözün Onuru* adını vermem, onların yaratıcı düşüncelerine beslediğim sonsuz saygının göstergesidir.

Denemenin eytişimsel bir tür olduğu, *İlyada* ve *Odyseia* adlı uzun anlatısında deneme türünü her boyutuyla kullanan Homeros'tan yaptığım şu alıntidan da anlaşılıyor:

Oduncuyu oduncu yapan aklıdır, gücü değil.
Fırtına şarap rengi denizi birbirine kattığında,
Aklıyla dümenci yön verir gemisine.
Sürücü de aklıyla alt edip geçer öteki sürücülerini.¹

Adnan Binyazar
19 Ocak 2017

1. Celâl Üster (der. ve çev.), *Sözün Özü*, Can Yayınları, İstanbul, 2010, s. 28.

Genellikle yaratıcı aklın özgür yolunu etkili bir söylemle arayan deneme, içerik yönünden de, düşünceleri, duyguları gölgeleyen her türlü yaşağı delip bilgiyle, gözlemsel ayrıntılarla, gerçek kanıtlarla, okuyanı sormaya-sorgulamaya-yorum yapmaya yöneltir. Denemenin beslenme alanı bilgidir, bilginin insan yaşamındaki yeridir

Usta edebiyatçı Adnan Binyazar'ın yeni denemeleri, *Sözün Onuru* başlığıyla okurların karşısında. Edebiyatın aracı sözdür, hele bir düşünce yazısının sözüyse bu; sözün onuru, yazar için her şeyden önemli olmalıdır. Elinizdeki kitap, sözün onurunu onlarca yıl taşımış bir kaleminden çıkmış. Sanat, edebiyat, siyaset, günlük yaşam üzerine okunması gereken kitap...

#deneme #sanattarihi #öykücülük #toplumsalhayat #kültürhayatı

